

KILÁTÓ

JÓZSEF ATTILA KUBÁBAN*

A kubai könyvesboltok gazdag versanyagában piros fedelű, vékony füzet hívja fel magára az olvasók figyelmét: Atila József: Corazón puro. Fayad Jamis, harmincéves kubai költő meglepően szöveg- és formahű fordításában jelent meg József Attila hét verse a Költészet füzetek című népszerű sorozatban.

A Kubai Írószövetség vedadói székházában találkozom először Fayad Jamissal. Az Hoy szerkesztőségéből érkezik, kezében egy félig kész plakáttervvel. Jamis absztraktfestőnek indult, ma festő, költő, műfordító és újságíró. Nem tartozik az irodalomról fecsegők táborába. Azonnal a Nemzett József Áron fordítását írja le emlékezetből a plakátterv hátoldalára.

— Franciából fordítottam ezt a verset, Attilát is Párizsban ismertem meg a francia kiadásból az emigráció idején. Ez az egyetlen vers, amelyet közvetítő nyelv segítségével fordítottam, a többi nyersfordításból készült Horányi Mátyás segítségével.

Így kezdődött egyestendős közös munkánk. Az év végén Fayad hetven József Attila-fordítást cipelt magával aktatáskájában, némelyiket végleges, másokat félig kész megoldásokkal, és szünet nélkül dolgozott a verseken a szerkesztőségben, a nap szabad óráiban, éjszaka, amikor csak ideje engedte.

— En már nem is írok verset — mondogatta tréfásan —, Attila ír helyettem.

A nyersfordítást először részletesen megbeszéltük. Fayad azonnal átalakította a nyersfordítás nehézkes szövegét: ezek a pontatlanságukban pontosabb költői vázlatok alkalmasabbak voltak a spanyol vers megeremtésére a nyersfordítás cammogó szövegénél. Érzékeny ösztönrel kereste a József Attila-i képeket. Például a Nemzett József Áron című versben a „szagos füveket” először a spanyol „yerbabuena” szóval fordította. Ez a szó gyakori a latin-amerikai költészetben: illatos fűfajtát jelent. Később mégis elvetette ezt a megoldást:

— Az eredeti kép szénára vonatkozik, a yerbabuena hamis értelemben költőködik, azt hiszem, meg kell változtatni — magyarázta félig kérdezve, s újra elcsodálkoztam azon a pontosságon, amellyel a nyelvet nem ismerő költő közeledik a József Attila-versekhez. Mielőtt József Attila költészetét megismerte volna, Fayad egy kötetnyi párizsi verset írt, amelyek később Hidak címen jelentek meg. Verseinek groteszk képalkotása és az apollinaire versépítés a fiatal József Attilára emlékeztet: bizonyára ez a rokonalkat segítette a magyar versek fordításában. Ebből a kötetből fordítottam néhány versét pár hetes ismeretségünk után. Fayadban a latin-amerikai vérhez némi arab örökség is járult, valószínűleg ennek emlékét őrzi egyik legszebb szerelmes verse:

ARAB MESE MARIANNIKNAK

Mariannik mikor hallgatsz galambok isznak a szemedből

Pillantásod a délutánra hullt gyümölcs

Mesét mondok neked én rossz mesélő vagyok

történeteimet néha a végükön kezdem el

Néha nemrég született dolgokról mesélek

vagy nem a valóság színe színezi meséimet

Hallgatásod ízet isszák szavaim

Mesém a neked mondott mese alakjába öltözik

Egykor

Párizs utcáin egy bandita járt

Neve Ben Al-Sabuni

Egy lány ment a Boulevard Saint Germainen

Fehér akár te haja miként gyerek nyelvén a méz

Sietve ment Ben Al-Sabuni mögötte

* Simor András most közreadott írásával megkezdjük a szerző kubai útirajz-sorozatának közlését (A szerk.).

tekintetének törével szemében
Hallasz engem Mariannik a bandita alkalmas percre várt
és a lány nem mert hátránézni
kit hoz a fenyegető árnyék

Végül egy üres utcán elérte őt
A lány elveszett nem kiálthatott
szeme a bandita törére meredt
Ben Al-Sabuni gyorsan szólt szeretlek
ám e percben a lány elhalt mint csillag a folyóban
és a bandita teste összeroskadt
a lila fényt tükröző köveken
Szegény Ben Al-Sabuni
csillag röpte gyilkolta meg midőn majdnem elérte már
Teste a Saint-André-des-Arts tér mellett feküdt
Tekintetének tőre elveszítette csillogását

Zsebében száz szerelmes vers maradt
a lányhoz kinek neve Kinnairam
Nem tudom hallasz-e még engem Mariannik

Párizsban különös dolgok történnek
Néha a lány magával viszi az ősz tűzének villanásait
az utcákon a fák alatt ödöngő papírdarabok ezek
Te hallgatsz én mesét mesélek
A szemedből ivó galambok a Szajna felett köröznek már

Az éj legelső csillagai ők

Amikor szűkszavú szemérmességgel párizsi életéről beszélt, mintha a József Attila-i szegénység elevenedett volna meg. Az ötvenes évek fiatal kubai írónemzedéke mérhetetlen nyomorban élt Havannában. Fajad Jamís, José A. Baragaño, Rolando Escardo szűk padlásszobákban laktak, néha háromszor ettek egy héten, alkalmi munkákból tengették életüket. A havannai nyomor elől emigráltak Európában s Párizsban a nyomorgó bohémek korántsem kedélyes életét élték: Fayad segédmunkásként dolgozott éveken át, és keresetéből csak néhány kötet könyvre futotta. A József Attila-versek ezért is közel álltak a fiatal kubai költőhöz. Egy ízben, amikor a „Mondd mit érlel” kereskedőjének alakját magyaráztam, Fayad nevetve bölintott a „nem törli le a mérleget” sornál:

— Én se töröltem le a mérleget, amikor külvárosi zugkereskedő voltam.

Az írószövetség székházában a fiatal írók lassan hozzászoktak az Attila-versekhez, borozgatás közben Fayad elővette egyik fordítását és „bemutatta” a magyar költőt. Egyébként nem szeretett felolvasni, hivatalos szerzői estet még sosem tartott; „félek a közönségtől” — háritotta el mosolyogva a szereplést a havannai József Attila-esten. Az ilyen hármasban-négyesben tartott felolvasások után a kubai költők Lorcát és Machadot emlegették, a fordítások igazi spanyol versekké váltak Fayad tolmácsolásában. Érdekesek az eltérések: a kubai költő önálló hangjának megjelenése a magyar versben. A „Március”-ban a „szívüket el nem érhetem” sort így fordította: „szívük és szívem között nem lesz párbeszéd”. Ez már a történelem szava: a fasizálódó Magyarországon József Attila nem érhetette el a megtévesztettek szívét, a győztes forradalom országában a költő gőgösen utasítja vissza a szívek közti párbeszédet. Ha a műfordító jelentéktelen egyéniség, nem szerencsés az ilyen változtatás: a névtelen mesteremberek jobban teszik, ha elrejtik magukat, és személytelen pontossággal fordítják az idegen verset. Fayad Jamís esetében az eredeti költő egyéniségének megszólalása is érdekes: az egyre jelentősebb latin-amerikai lírikus hangja keveredik néhány sorban a spanyol József Attila-verssel.

Játékosságában is József Attilára emlékeztet. Egy ízben francia verseket fordított spanyolra, s tréfából a kubai Baragaño egyik versének francia fordítását is „visszafordította”, majd elém tette az eredetét.

— Látod, ennyire hú a műfordítás.

Kedvet kaptam én is erre a bocsánatos bűnre. A „Márciust” Fayad szabad versben fordította.

— Ha lehet, formában fordítom Attilát, de helytelen lenne azt tenni akkor is,

ha az eredeti vers spanyolul szabad verset kíván. Ha a fordítás nem jó spanyol versnek, fordításnak se jó — érvelt ilyenkor.

Játékból „visszafordítottam” a spanyol Március egyik szakaszát:

*„A férfi zsoldos, a nő szajha.
Szívük szívemmel nem beszél.
Fel van fújva a gonoszáguk is
és én félttem az életem
mert nincs egyebem e kívül.
Számol evvel a gondos elme.
Mikor kihül a sebesült Föld
Flóra és szívem szerelme kigyúl.”*

— Kedvem lenne lefordítani a fordításaidat — mondtam Fayadnak —, de félek a kritikusoktól, ők nem kedvelik az ilyen költői játékokat.

Elutazásomkor dolgozószobájában találkoztunk: absztrakt képek, versek, kiadói tervrajzok, József Attila-fordítások heverték szerteszét, ez a rendetlen szoba egy sokoldalú tehetség alkotóműhelye volt.

— Ha valamilyen probléma lesz a fordításokkal, majd írok — búcsúzott Fayad —, hiszen dolgozni csak pontosan, szépen érdemes.

(Folytatjuk.)

SIMOR ANDRÁS

FAYAD JAMIS SZEGEDEN

Kedves vendége volt a Tiszatáj szerkesztőségének: F. Jamis, a Kubai Írók és Művészek Szövetségének titkára, az *Union* című folyóirat szerkesztője. A 35 éves kubai költő versei Latin-Amerika minden országában jól ismertek: olasz és szovjet lapok — sőt a magyar *Nagyvilág* is — többször közölték már sajtóságot hangvételtől, a modern, szocialista világnézetet és életérzést a mai ember intellektusan atszuró verseit, melyeknek válogatott gyűjteménye 250 oldalnyi terjedelemben hamarosan napvilágot lát — a költő hatodik, önálló köteteként.

F. Jamis műfordítóként is örvendetes tevékenységet folytat: Horányi Mátyás, majd Simor András nyersfordításai segítségével József Attila és Radnóti Miklós verseit fordítja anyanyelvére. A hét, füzetkében megjelentetett József Attila-vers után most újabb hetvennek a műfordításával készült el; utóbbit a Corvina kiadó adja ki 1966 elején. „Műfordításában a *forradalmi* József Attilát emelte ki” — írja munkássága értékeléseként Simor András a Magyar Nemzetben —, elsősorban azt tartotta fontosnak: *mit* mond.”

A mondandó elsődlegessége mellett a briliáns formai megoldásokkal sem takarékoskodott: „A versekhez jó érzékkel megtalálta a megfelelő spanyol megoldási módokat, formákat” — írja róla Tolnai Gábor.

Szerkesztőségünk tagjainak elmondotta, hogy Radnóti verseinek fordításait követően Juhász Gyulával is meg akarja ismertetni a latin-amerikai olvasókat. A szerkesztésében megjelenő *Union* c. folyóirat egyik legközéletbebbi számát — mintegy 150 oldalnyi terjedelemben — a mai magyar irodalom néhány kiemelkedő alkotásának közlésére szánja.

— Úgy érzem — hangsúlyozta egyebek között —, hogy a magyar és a kubai irodalom fejlődésének jellegzetességeit tekintve, nagyon sok a rokonvonal: a próza, a tanulmány, az irodalmi publicisztika tekintetében ugyanazokkal a problémákkal küzdünk, s abban is „rokonok” vagyunk, hogy a líra az uralkodó műfaj nálunk is.

— *Milyen költői irányzatok dominálnak jelenleg Kubában?*

— Akad néhány, ha nem is túlságosan sok. A legegységesebb arcú irányzat képviselői az ötvenes évek során költővé érlelődő gárda tagjai. Ez szemléletében a legegységesebb, írói mondandójának jellegzetesen társadalmi gyökerei vannak, ám a legközvetlenebbül „politizáló” verseikre sem a szónoki beszéd pátozása, vagy a brosúraíz a jellemző. E csoport tagjai az intimebb hangvételt, az intellektuális gondot, a személyes érzelmek megszólaltatását váltogatják a kifejezett közéletiséggel.

— *„Hallgató írók” akadnak-e Kubában?*

— A jelentős költők és írók 98%-a Kubában maradt a forradalmat követően is. Közülük ketten hallgattak egy ideig, de ma már egyikük — egy, előzőleg eléggé Batista-barát prózaíró — legutóbb már kézirattal jelentkezett szerkesztőségünkben. A másik, egy római katolikus lelkész, ma már jelentős kritikai és irodalomtörté-